

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o czynnościach mających na celu podniesienie
mleczarstwa w kraju.

Wysoki Sejmie!

Zgodnie z wnioskami sejmowej komisji gospodarstwa krajowego, przedłożonymi w sprawozdaniu tejże komisji, tyczącem się sprawy podniesienia gospodarstwa nabiałowego w kraju, powziął Wysoki Sejm na posiedzeniu dnia 21. listopada 1890 następujące uchwały

1) „Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, ażeby postarał się o instruktora mleczarstwa i otwiera na ten cel Wydziałowi krajowemu kredyt do wysokości 2.000 zł.

2) Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, ażeby wprowadził praktyczną naukę mleczarstwa w niższych szkołach rolniczych i otwiera mu na ten cel kredyt do wysokości 1.200 zł.

3) Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, ażeby ogłosił konkurs na napisanie podręcznika „o mleczarstwie“, dla uczniów szkół rolniczych i otwiera mu na ten cel kredyt w kwocie 500 zł.

4) Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, ażeby postarał się u c. k. Rządu o stosowną subwencję ze skarbu państwa na podniesienie mleczarstwa w Galicyi.

5) Sejm poleca Wydziałowi krajowemu, ażeby wpłynął we właściwej drodze na reprezentacje miast, iżby zaprowadziły ścisłą kontrolę jakości wprowadzanych do miast artykułów nabiałowych“.

W wykonaniu pierwszej z powyżej przytoczonych uchwał Wysokiego Sejmu, poruczył Wydział krajowy dekretem z dnia 10. kwietnia 1891 L. 50.288, na wniosek komisji krajowej dla spraw rolniczych, pełnienie obowiązków instruktora mleczarstwa Dr. Urbanowi Waręg Massalskiemu, byłemu profesorowi technologii rolniczej w uniwersytecie w Louvain. W myśl dekretu nominacyjnego należy do obowiązków instruktora mleczarstwa na pierwszym miejscu: *Rozpowszechniać słowem i piśmem potrzebę i sposób racjonalnego urządzenia i prowadzenia gospodarstwa nabiałowego w kołach wykształconych rolników, gospodarujących na większych posiadłościach i udzielać każdemu zgłaszającemu się o to rolnikowi szczegółowych rad i wskazó-*

wiek fachowych, odnoszących się do urządzenia mleczarni, przeróbki mleka, zbytu produktów mleczarskich i t. p. tudzież do zawiązywania i prowadzenia spółek mleczarskich produkcyjnych i handlowych. Nadto obowiązany jest p. Massalski aż do czasu, kiedy osobni nauczyciele mleczarstwa dla szkół rolniczych niższych wykształceni będą, odbywać kolejno w każdej z niższych szkół rolniczych dwutygodniowe kursa praktycznej nauki mleczarstwa dla uczniów tych szkół.

P. Massalski objął obowiązki instruktora mleczarstwa z dniem 1. maja 1891. Odbył on najpierw podróż informacyjną po kraju, poczem zwiedzając różne gospodarstwa, truduące się produkcją mleka, udzielał rad i wskazówek technicznych. Tak np. zwiedził gospodarstwa w Dublinach, Horodence, Jagielnicy, Zaleszczykach, Jabłonce, Firlejowie, Czernichowie, Gnojniku, Okocimie, Śledziejowicach, Osieku, Łękach, Tomaszowicach, Modlnicach, Mogilanach, Głogoczowie, Krzywaczce, Izdebniku, Zarszynie, Krzyżu i t. d. Brał też udział w kilku zgromadzeniach towarzystw rolniczych powiatowych i okręgowych, mianowicie we Lwowie, w Krakowie, w Wieliczce, w Brzesku, Jarosławiu, tudzież w posiedzeniach kółek rolniczych we Lwowie, w Jagielnicy i w walnem zebraniu tych kółek w Tarnowie, starając się wszędzie działać w kierunku wskazanych powyżej obowiązków jego, zwracając wszędzie uwagę na ważność gospodarstwa mlecznego w ogóle, jak niemniej na znaczenie i korzyści spółek mleczarskich.

Interweniował też p. Massalski przy zawiązaniu się pierwszej Spółki mleczarskiej zbiorowej we Lwowie. Mleczarnia ta spółkowa z obrotem dziennym około 1.500 litrów świeżego mleka dowożonego z 14. okolicznych folwarków posiada centryfugę kieratową duńską „Burmaistra i Wain'a“ i ma wszelkie warunki pomyślnego rozwoju.

Wprawdzie wszystkim spółkom mleczarskim w kraju naszym da się początkowo odczuwać brak fachowo i praktycznie ukształconych kierowników, jako też i należyście wrobionego, do punktualności i czystości zaprawionego personalu wykonawczego (służby). Brak ten da się jednakże wkrótce usunąć. Jest bowiem uzasadniona nadzieja, że wielu uczniów krajowych niższych szkół rolniczych, w których specjalne kursa mleczarstwa zaprowadzono, będą mogli być z pożytkiem użyci nietylko w gospodarstwach produkujących mleko, ale także w mleczarniach zbiorowych.

Uczył też p. Massalski mleczarstwa na kursach specjalnych dwutygodniowych w krajowych niższych szkołach rolniczych w Horodence i Jagielnicy z rzeczywistym pożytkiem dla słuchającej go młodzieży szkolnej, co stwierdzają tak relacye Dyrekcyj obu wspomnianych szkół, jak niemniej ustne oświadczenie kuratora szkoły horodeńskiej JW. bar. Romaszkana złożone sprawozdawcy, szefowi dep. II. Wydziału krajowego.

Ażeby pouczenia z mleczarstwa przez instruktora udzielane mogły być ile możności praktyczne i ażeby instruktor mógł interesentów obznajamiać z przyrządami i maszynami mleczarskimi obecnie za najlepsze uznaniem i pouczać obchodzenia się z nimi tych, którzyby tego zażądali, postanowił Wydział krajowy zakupić do użytku instruktora niezbędnie potrzebne przy demonstracyach przyrządy mleczarskie, przeznaczając na ten cel kwotę, jaka z kredytu przez Wysoki Sejm na rok 1891 w kwocie 2000 zł. na instruktora mleczarstwa wyznaczonego, po opłaceniu ośmiomiesięcznego kosztu utrzymania tegoż instruktora, do dyspozycji pozostała. Wydział krajowy zażądał od instruktora przedłożenia wykazu najpotrzebniejszych mu przyrządów mleczarskich a po zasięgnięciu opinii referenta sekcji stałej krajowej komisji dla spraw rolniczych zakupił:

1. Patentowany separator ręczny „Victoria“ z fabryki „Dierks & Möllmann“ w Osnabrück, model najmniejszy Nr. 1., lekki i zabierający bardzo mało miejsca a tem samem łatwy do przenoszenia i przewożenia, wskutek czego też i koszt przewożenia tej maszyny

w różne miejscowości, w których instruktor demonstracje praktyczne ma przeprowadzać, nie jest wielki.

Dalej zakupił Wydział krajowy u Ed. Ahlborna w Hildesheim:

2. Maślnicę ręczną holsztyńską,
3. Wygniatacz do wyrabiania masła,
4. Formy do sera,
5. Prasę do sera,
6. Młynek (gniotownik) do twarogu,
7. Probierze do masła i sera,
8. Cremometr Chevaliera,
9. Lactodensymetry,

U Kleinera i Fleischmana zaś w Mödlingu:

10. Chłodnicę do mleka „Lavrence“,
11. Naczynia mleczarskie systemu Schwarza,
12. Naczynia do transportu mleka,
13. Puszki na lód do naczyń transportowych,
14. Różne drobne przyrządy do oznaczania jakości mleka.

Wszystkie powyższe przyrządy mleczarskie umieszczone zostały tymczasowo w lokalu suterelowym gmachu sejmowego. Z czasem jednakże okaże się potrzeba przeznaczenia na te przyrządy odpowiedniejszego lokalu, w którym możnaby urządzić rodzaj laboratorium mleczarskiego.

Jakkolwiek zbiór maszyn i przyrządów dla instruktora mleczarstwa potrzebnych nie jest jeszcze kompletny, wstawił Wydział krajowy w rubrykę XV. poz. 229 b. projektu budżetu na rok 1892, na „środki do demonstracji“ tylko 100 zł. w. a., w przekonaniu, że na uzupełnienie wspomnianych przyrządów da się uzyskać z funduszków państwowych odpowiednia subwencya.

Jak już w sprawozdaniu Wydziału krajowego o krajowych niższych szkołach rolniczych do wiadomości Wysokiego Sejmu podano, zaprowadził Wydział krajowy w Horodence, Jagielnicy i Kobiernicach specjalne kursa praktycznej nauki mleczarstwa. Na kursach tych uczył w roku 1891 w Horodence i Jagielnicy, jak już powyżej powiedziano, p. Massalski, w roku zaś 1892 uczyć będzie p. Przemysław Cholewa, instruktor kraj. niższej szkoły rolniczej w Kobiernicach, a ewentualnie i p. Jan Biedroń. Obydwaj wysłani byli przez Wydział krajowy na naukę mleczarstwa do jednego z największych i najlepiej renomowanych zakładów mleczarskich Nortrup koło Hanoweru, gdzie odbyli cały trzechmiesięczny kurs nauki praktycznej, w dowód czego przedłożyli Wydziałowi krajowemu świadectwa stwierdzające znakomite postępy w nauce mleczarstwa i uzdolnienie do samoistnego prowadzenia większej mleczarni. Obydwaj zwiedzili następnie kilka mleczarni wzorowo urządzonych, a p. Biedroń odbył nadto sześciotygodniowy kurs teoretyczny w stacyi doświadczalnej w Kleinhof-Tapia n koło Królewca, zostającej pod zwierzchnim kierunkiem Prof. Dr. Fleischmanna z Królewca. P. Cholewa powrócił na dawniej zajmowaną posadę instruktora do Kobiernic, a p. Biedroń otrzymawszy mały zasiłek z funduszu krajowego udał się do Haczowa na wezwanie tamtejszego kółka rolniczego, celem zawiązania tamże włościańskiej spółki mleczarskiej do wyrobu masła eksportowego. Obydwaj napisali i Wydziałowi krajowemu przedłożyli w manuskrypcie podręcznik do nauki mleczarstwa w niższych szkołach rolniczych.

Koszt wykształcenia obu powyż wspomnianych młodych ludzi pokrył Wydział krajowy z kwoty 1.200 zł. na wprowadzenie praktycznej nauki w krajowych niższych szkołach rolniczych przez Wysoki Sejm na rok 1891 przeznaczoną, — z reszty zaś z tej kwoty pozostałej zakupił dla niższych szkół rolniczych najpotrzebniejsze maszyny i przyrządy mleczarskie, bez których nauka praktyczna jest wręcz niemożliwa.

Przy zakupie maszyn i przyrządów do nauki w krajowych niższych szkołach rolniczych potrzebnych zwrócił Wydział krajowy uwagę na odmienne po części zadanie szkoły w Horodence a szkół w Jagielnicy i Kobiernicach (pierwsza kształci przedewszystkiem niższe organa wykonawcze dla większych gospodarstw, podczas kiedy dwie następne kształci mają samoistnych gospodarzy-włóścian), w skutek czego też i nauka mleczarstwa przeprowadzoną być winna odpowiednio do tego zadania w innym zakresie i w innym cokolwiek kierunku w Horodence niż w Jagielnicy i Kobiernicach.

Na podstawie wniosków przez instruktora mleczarstwa w porozumieniu z odnośnymi Dyrekcjami szkół przedłożonych zakupił, Wydział krajowy:

I. Dla krajowej niższej szkoły rolniczej w Horodence, która posiadała już mały zbiór przyrządów mleczarskich:

1. Separator poziomy ręczny Lavalla z fabryki Bergerdorf, zastosowany do oddzielania 150 litrów mleka świeżego na godzinę;
2. chłodnicę „Lavrence“ od Kleinerera i Fleischmana z Mödling,
3. maślnicę beczkową o osi poprzecznej rotującą, od Lefeldy i Lentscha w Schöningen,

II. Dla krajowej niższej szkoły rolniczej w Jagielnicy:

1. Separator ręczny pionowy, najmniejszy model „Alpha-Baby“ z fabryki Bergerdorfskiej. — Z tejże samej fabryki:
2. chłodnicę okrągłą patentowaną,
3. maślnicę ręczną „Victoria“,
4. wygniatacz ręczny do masła,
5. naczynia blaszane do przechowania mleka (misy, — sita i t. p.) i do transportu mleka (blaszanki, puszki lodowe i t. p.) od Kleinerera i Fleischmana z Mödling,
6. drobne przyrządy mleczarskie od E. Ahlberna w Hildesheim.

III. Dla krajowej niższej szkoły rolniczej w Kobiernicach:

1. Separator ręczny pionowy Lefeldy i Lentscha w Schöningen, model najmniejszy,
2. poziomą maślnicę beczkową rotującą od tej samej firmy,
3. pionową maślnicę ręczną,
4. wygniatacz ręczny do masła,
5. skopiec,
6. naczynia do przechowania mleka i do transportu, — od Kleinerera i Fleischmana z Mödling,
7. drobne przyrządy mleczarskie od Ed. Ahlhorna z Hildesheim.

Przyrządy mleczarskie dla powyż wymienionych krajowych szkół rolniczych muszą być jeszcze uzupełnione, jeżeli nauka odbywać się ma praktycznie, jak być powinno. — Nadto w Jagielnicy i Kobiernicach urządzone być muszą małe mleczarnie gospodarskie, na które wypracowane już zostały projekty, mianowicie dla Jagielnicy przez p. Massalskiego w poro-

zumieniu z Dyrekcją, — dla Kobiernic zaś przez p. Cholewę. — Na koszt uzupełnienia tych przyrządów i urzędzenia wspomnianych mleczarni wstawił Wydział krajowy w projekt budżetu krajowego na rok 1892 (rubr. XV. poz. 229. c) kwotę 1.200 zł. w. a. — i o uchwalenie tej pozycyi Wysoki Sejm najusilniej uprasza.

W myśl polecenia zawartego w punkcie trzecim uchwały Wysokiego Sejmu powyż powołanej, rozpiisał Wydział krajowy pod dniem 18. kwietnia 1891 L. 15.101 konkurs na napisanie „podręcznika“ do nauki mleczarstwa dla uczniów krajowych niższych szkół rolniczych z terminem przedłożenia Wydziałowi krajowemu manuskryptów po koniec października 1891. Zarys treści napisać się mającego podręcznika ułożyło biuro Dep. II. Wydziału krajowego w porozumieniu z referentem spraw mleczarskich w komisji krajowej rolniczej p. Tadeuszem Langiem, na podstawie wskazówek udzielonych przez sekcję stałą wspomnianej komisji. W terminie w konkursie naznaczonym nadesłano tylko trzy manuskrypty, pomiędzy tymi jeden p. Biedronia; w skutku tego uznał Wydział krajowy za stosowne, zgodnie z wnioskiem sekcji stałej komisji rolniczej, przedłużyć termin konkursowy do dnia 15. marca 1892 (LW. 50441) i uprasza Wysoki Sejm, ażeby kredyt w kwocie 500 zł. na napisanie „podręcznika o mleczarstwie“, uchwałą Wysokiego Sejmu z dnia 21. listopada 1890 przeznaczony, na rok 1892 przeniesiony został.

Poleceniu Wysokiego Sejmu zawartemu w punkcie czwartym powyż przytoczonej uchwały stało się o tyle zadość, że w skutku przedstawienia Wydziału krajowego z dnia 4. kwietnia 1891 l. 9789, udzieliło Wys. ck. Ministerstwo rolnictwa, na naukę mleczarstwa subwencyę w kwocie 1000 zł. z funduszków państwa. Subwencyę tę przeznacza Wydział krajowy na wysłanie za granicę na naukę mleczarstwa jednego z nauczycieli krajowych niższych szkół rolniczych w myśl wniosku zeszłorocznego komisji krajowej dla spraw rolniczych, który dla braku funduszków dotychczas uwzględniony być nie mógł, reszta z tej subwencyi pozostała użytą zostanie na zakupno środków naukowych dla instruktora mleczarstwa i szkół rolniczych niższych.

Sprawa zaprowadzenia ścisłej kontroli nad jakością wprowadzanych do miast artykułów nabiałowych była jeszcze w dniu 20. lutego 1891 przedmiotem rozpraw sekcji stałej krajowej komisji rolniczej, których wynikiem był wniosek Wydziałowi krajowemu przedłożony, ażeby przed przystąpieniem do ułożenia instrukcyi co do wspomnianej kontroli zbadać, jak tę kontrolę wykonują dotychczas większe miasta w Galicyi. W myśl wniosku tego wezwał Wydział krajowy pod d. 28. lutego 1891 L. 8067 magistraty miast Krakowa i Lwowa, tudzież Biały, Tarnowa, Rzeszowa, Przemyśla, Stanisławowa, Tarnopola, Kołomyi, Drohobycza i Sambora, ażeby Wydziałowi krajowemu jak najrychlej potrzebnych wyjaśnień udzieliły a ewentualnie istniejące dla tej kontroli specjalne przepisy przedłożyły.

Z otrzymanych sprawozdań magistratów powyżej wymienionych miast przekonał się Wydział krajowy, że tylko we Lwowie i Krakowie wykonywanem bywa badanie artykułów podejrzanych, że jednakże stała kontrola w ścisłym znaczeniu tego wyrazu i na racjonalnych zasadach oparta, nie jest i tutaj należycie uorganizowaną, a krajowy instruktor mleczarstwa stwierdził, że ani we Lwowie rewizorowie targowi i inne organa targi nadzorujące nie są zaopatrzeni w używane w innych miastach zagranicznych przyrządy, za pomocą których można na miejscu odpowiednią kontrolę wykonywać.

Nadto i podstawy przyjęte do ocenienia mleka w urzędzie targowym, (do którego podejrzany towar odesłany bywa do zbadania) nie są oparte na badaniach miejscowych stosunków, lecz wzięte z innych stosunków zagranicznych, co do niesprawiedliwych orzeczeń a w następstwie i braku zaufania do wykonywanej kontroli prowadzić musi, — w końcu i pomiędzy przyrządami używanymi do kontroli mleka znajdują się przestarzałe (jak n. p. probierz Quevenna lub wogóle Cremometer), podczas kiedy dostatecznie dokładne wyniki dająca i stosunkowo bardzo szybka metoda „alkalimetryczna“, tudzież użycie „Lactokritu“ zdają się być nieznanymi.

Na wniosek przeto sekcji stałej komisji rolniczej polecił Wydział krajowy do LW. 22361/91 krajowemu instruktorowi mleczarstwa p. Massalskiemu, ażeby w porozumieniu z p. Z. Strusiewiczem (który jako praktyczny rolnik i ze stosunkami produkcji mleka w kraju obznajomiony może być pierwszemu pomocnym) wypracował szczegółowe instrukcje, według których wykonywana być powinna kontrola mleka i wyrobów mleczarskich w miastach większych, utrzymujących swych chemików i w miastach mniejszych, które osobnych chemików miejskich utrzymywać nie mogą. Ponieważ do ułożenia takich instrukcyj brak odpowiednich na miejscu zebranych podstaw, przeto zajął się krajowy instruktor mleczarstwa najpierw zebraniem tychże. Sprawa jednakże jest w toku, a według relacji instruktora w roku bieżącym stanowczo załatwioną być może.

Na podstawie powyższych wywodów Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić!

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o czynnościach mających na celu podniesienie mleczarstwa w kraju.

2. Sejm uchwała na podniesienie gospodarstwa nabiałowego w kraju, mianowicie: na utrzymanie instruktora mleczarstwa, na środki do demonstracji dla tegoż potrzebne, jak niemniej na naukę mleczarstwa w krajowych niższych szkołach rolniczych, kwoty wstawione przez Wydział krajowy w projekt budżetu wydatków z funduszków krajowych na rok 1892 Rubr. XV. poz. 229.

3. Sejm upoważnia Wydział krajowy do użycia w roku 1892 kredytu w kwocie 500 zł. uchwałą z dnia 21 listopada 1890. na rok 1891., na napisanie podręcznika „o mleczarstwie“ dla uczniów szkół niższych rolniczych przeznaczonego.

Lwów, dnia 1. marca 1892.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Marszałek krajowy:

Sanguszko w. r.

Sprawozdawca:

Romanowicz w. r.

Członek Wydziału krajowego.